

УДК 004:631.145](477)

Оксана Капралюк,
кандидат сільськогосподарських наук,
завідувач відділу науково-методичної роботи
та реферування ННСТБ НААН

Організація інформаційного забезпечення агропромислового комплексу України

У статті розглянуто сучасний стан інформаційного забезпечення агропромислового комплексу України (АПК), представлено його структуру та надано характеристику основних елементів, а також наведено способи поширення сільськогосподарської інформації.

Ключові слова: АПК, інформаційне забезпечення, поширення інформації, аграрна економіка.

У багатьох країнах світу до вивчення питання щодо нагромадження й поширення сільськогосподарських знань узялися у період загальної депресії економіки та аграрного сектору зокрема, коли влада докладала зусиль до реформування галузі та введення у дію нових механізмів, які забезпечують вихід із кризового стану [1].

На сучасному етапі важливість проблеми вдосконалення інформаційного забезпечення аграрного сектору незаперечна. Реалізуються певні заходи, але є підстави стверджувати, що до завершення цього процесу ще далеко. У Постанові Кабінету Міністрів України від 17.11.1995 № 916 "Про прискорення організації біржового сільськогосподарського ринку" було визначено: "З метою вдосконалення існуючої системи з реформування цін, руху продукції, впливу різноманітних чинників на рівень виробництва і споживання продовольства створити при Міністерстві сільського господарства і продовольства Центр сільськогосподарської ринкової інформації". Однак належним чином і в повному обсязі це завдання не виконано. До вад системи інформаційного забезпечення аграрного сектору віднесемо відсталість технологій збирання, систематизації, опрацювання й поширення інформаційних ресурсів, низьку оперативність. Погано налагоджено обмін інформацією з міжнародними і національними науковими та інформаційними організаціями й службами [2].

Проте певні кроки на шляху розв'язання основних проблем інформаційного забезпечення для подальшого практичного використання в аграрній економіці здійснювалися. Зокрема, метою проведення Міжнародної наукової конференції "Особливості функціонування систем сільськогосподарського дорадництва у світі та досвід їх впровадження у країнах з перехідною економікою" (2000) було висвітлення стану дорадництва в Україні та світі. З-поміж доповідей вітчизняних та закордонних учених, посадових осіб виокремимо повідомлення директора з Міжнародних програм сільськогосподарського центру

штату Луїзіана Лекшмана Велупілліа щодо досвіду зі створення Центру підготовки та допомоги приватним фермерам при Вінницькому державному сільськогосподарському інституті (нині — Вінницький національний аграрний університет) за сприяння Сільськогосподарського центру Університету штату Луїзіана.

Проект мав на меті залучити фермерів до освітньої діяльності, здобуття знань і навичок, потрібних для ухвалення оптимальних рішень для розвитку власного господарства, що сприятиме успішному реформуванню аграрного сектору економіки та збільшенню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Було порушено проблеми, з якими зіткнулися засновники Центру: непорозуміння з фермерами, владою; пошук викладачів та побудова організаційної структури [3].

Міжнародну конференцію "Роль аграрної інформації в процесі Європейської інтеграції", що відбулася у Києві (2001), було присвячено питанням реалізації основних положень щодо наближення до норм і стандартів ЄС в аграрній галузі; з'ясовано вплив Угоди про зону вільної торгівлі на розвиток сільського господарства в Україні, запропоновано шляхи вдосконалення інформаційного забезпечення АПК. Набули обґрунтування наукові підходи до питань стимулювання розвитку сільського господарства України в умовах євроінтеграційних процесів завдяки підвищенню якості інформаційного забезпечення АПК.

У квітні 2005 р. на Всеукраїнській науково-методичній конференції "Нові інформаційні технології в управлінні агропромисловим виробництвом", присвяченій розбудові сучасної системи інформаційного забезпечення агропромислового комплексу, Міністерству аграрної політики і продовольства України було рекомендовано активізувати роботу з формування системи цінового моніторингу аграрного ринку, надати кошти на створення національних інформаційних фондів баз (банків) науково-технічної й ринкової інформації з питань сільського господарства, сис-

тем її поширення. Проте це завдання можна виконати лише за умови наявності достатніх коштів на модернізацію інформаційних аналітичних систем, забезпечення їх зв'язку з міжнародними інформаційними системами. Одним з основних положень, затверджених на конференції, була рекомендація Кабінету Міністрів України передбачити в державних цільових програмах, спрямованих на розвиток сільського господарства та сільської місцевості, розділ "Інформаційне забезпечення" як обов'язкову частину.

У Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 р. від 19.09.2007 № 1158 [4] також зазначено про потребу виділити окремим підпунктом розділ "Інформаційне забезпечення управління аграрним комплексом", в якому регламентовано такі завдання:

1. Створення державної мережі інформаційно-маркетингових центрів з питань запровадження інформаційного обслуговування.

2. Інвентаризація електронних інформаційних ресурсів та створення інтегрованої інформаційно-довідкової (пошукової) мережі.

3. Створення інформаційно-аналітичного центру [5].

Сьогодні структура інформаційного забезпечення управління розвитком АПК має відповідну архітектуру та наповнення (схема 1).

Головним органом у системі виконавчої влади з питань формування та забезпечення реалізації держав-

ної аграрної політики, продовольчої безпеки держави, державного управління у сфері сільського господарства, садівництва, виноградарства, харчової промисловості, рибного господарства та переробки сільськогосподарської продукції є Міністерство аграрної політики та продовольства України. Серед низки функцій та завдань зазначено, що орган бере участь у державній політиці у сфері інформатизації та технічного захисту інформації й здійснює державне регулювання в галузі дорадчої діяльності.

Важлива роль в інформаційному забезпеченні АПК України належить Національній академії аграрних наук України (НААН), яка визначає основні напрями фундаментальних і прикладних досліджень, розробляє державні й галузеві науково-технічні програми з питань сільського господарства. Академія здійснює координацію наукових досліджень, веде підготовку кадрів вищої кваліфікації, забезпечує науково-технічне співробітництво з іноземними державами.

Значимо, що в Академії сформовано чітку систему управління науковим процесом і розроблено структуру наукових установ, що відповідають за розв'язання актуальних завдань науково-технічного прогресу в агропромисловому виробництві та аграрній науці.

Упродовж діяльності НААН трансформувала академічні установи та здійснює комплексне наукове забезпечення агропромислового виробництва і розвиток пріоритетних напрямів аграрної науки.

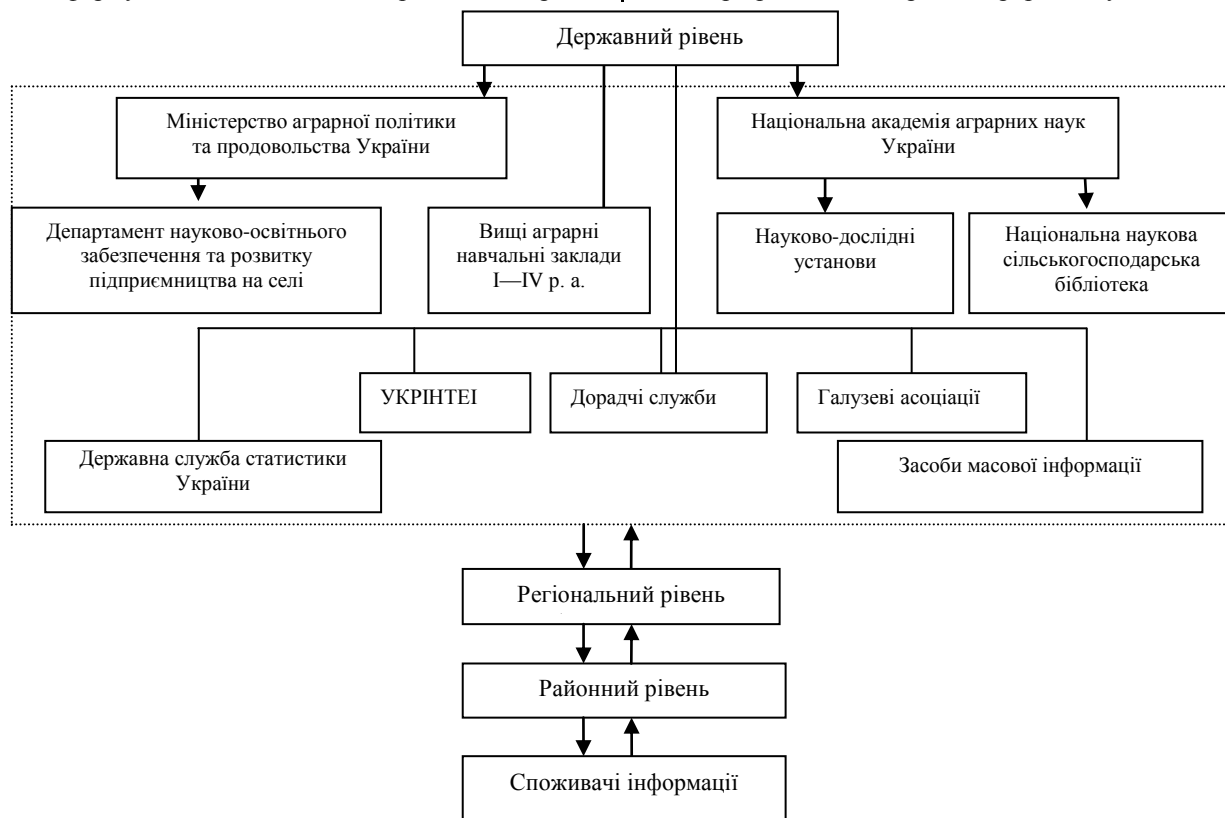

Схема 1. Організаційна структура інформаційного забезпечення управління розвитком АПК

До структури Академії входять президія, відділення, наукові й інші установи, підприємства та організації, що перебувають у віданні наукової організації, згідно з переліком, який затверджує Кабінет Міністрів

України за її поданням. Станом на 1.01.2017 у системі НААН функціонувало 52 наукові установи, з них 9 — національні наукові центри, 33 — інститути, 9 — державні дослідні станції, ННСГБ та Біосферний

заповідник "Асканія-Нова" ім. Ф. Е. Фальц-Фейна, в яких працювало 3952 науковці, у тому числі 368 докторів наук та 1559 кандидатів наук, 53 дійсні члени і 45 членів-кореспондентів НААН [6]. Основною ланкою структури Академії є науково-дослідні установи (НДУ), які відіграють важливу роль в інформаційному забезпеченні інноваційного розвитку аграрного сектору. НДУ НААН розміщено у всіх природних зонах країни. Це дає змогу проводити фундаментальні та прикладні дослідження з урахуванням різноманітності ґрунтових та природно-кліматичних умов. Фахівці проводять випробування завершених наукових розробок, маркетингові дослідження, працюють над виведенням нових порід худоби, селекцією насіння основних сільськогосподарських культур, надають науковий супровід інноваційним проектам, пропонують науково-консультативне та інформаційне обслуговування агроформувань тощо. Аграрні НДУ створюють інтелектуальну власність у формі винаходів, корисних моделей та селекційних досягнень. Частина їх патентується, але, на жаль, лише невеликий відсоток патентів продається та впроваджується у виробництво. У багатьох НДУ акумульовано значні обсяги даних, що є результатами експериментальних досліджень, які майже не застосовують на практиці.

В Україні також діє розгалужена мережа аграрних вищих навчальних закладів: 21 ВНЗ III—IV р. а. (12 з яких мають статус національних) та 109 ВНЗ I—II р. а. Міністерства освіти і науки України. Установи організують процес поширення інформації та знань через надання освітніх послуг з підготовки й перепідготовки фахівців і підвищення їхньої кваліфікації. Однак пересічний товаровиробник не має можливості відвідувати такі заходи у великих містах, у них переважно беруть участь лише спеціалісти обласних і районних управлінь АПК. Отже, безпосередньо до товаровиробників освітня інформація майже не доходить [7].

Заклади аграрної освіти та науки є власниками і генераторами значних за обсягом інформаційних ресурсів, ефективне використання яких потребує кардинально нових підходів до їхньої організації, формування та супроводу, що гарантуватиме доступ до баз даних широкого загалу.

Одним з основних джерел забезпечення суб'єктів аграрного ринку офіційною статистичною інформацією є Державний комітет статистики України. Нині функціонує трирівнева система органів державної статистики, й дані акумулюються на кожному з них.

Наявна система державного статистичного обліку в галузі сільського господарства передбачає, що всі сільськогосподарські підприємства, незалежно від форм власності та господарювання, згідно із Законом України "Про державну статистику" від 17.09.1992 № 2615-XII [8], принаймні раз на рік звітують про діяльність органам державної статистики. Крім того, щомісяця фахівці обстежують майже 30 тис. господарств (0,5%) у 1842 сільських радах усіх регіонів країни, відібраних з урахуванням природно-сільськогосподарських особливостей територій і розмірів гос-

подарств. Однак при використанні цієї інформації варто враховувати, що результати такого вибіркового обстеження, яке має комплексний характер, репрезентативні лише починаючи з обласного рівня.

Державний комітет статистики України в межах своєї компетенції здійснює збір та розроблення статистичної інформації, яка може бути використана для характеристики аграрного сектору зі щомісячною, кварталною та річною періодичністю. Основним цільовим призначенням державних статистичних даних є забезпечення інформаційної підтримки діяльності органів державної влади для ухвалення виважених управлінських рішень. Враховуючи це, значна частина статистичної інформації має макроекономічний характер.

Диверсифікація державних статистичних даних, їх аналіз та спрощення доступу до них відіграють основну роль у питанні якості використання статистичної інформації в Україні.

Головною національною міжгалузеву науково-методичною системою науково-технічної та економічної інформації в нашій державі є Український інститут науково-технічної та економічної інформації (УкрІНТЕІ), який акумулює недруковані й друковані науково-технічні дані. Як головний центр міждержавного обміну УкрІНТЕІ виконує функції національного центру світових інформаційних систем ІНФОТЕРРА та AGRIS/CARIS FAO [9].

В Україні діє мережа зі 178 бібліотек сільськогосподарського профілю, яку очолює Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН, що має статус науково-дослідної установи. Книжкові колекції закладів нараховують майже 16 млн облікових одиниць документів з аграрної тематики та суміжних галузей знань. Однак ефективне оновлення бібліотечної системи не здійснювалось упродовж останніх 15—20 років, а отже рівень використання бібліотечними установами інформації в цифровому вигляді у книгозбірнях НДУ та ВНЗ I—II р. а. низький. Це, безумовно, впливає на стан забезпечення інформаційних потреб користувачів.

В Україні створено галузеві асоціації ("Укрмолпром", "Укрм'ясо", "Укрцукор", "Українська зернова асоціація", "Укроліяпром", "Укрвинпром" тощо), які мають доволі розвинуті інформаційні системи для поширення галузевої інформації серед власних членів та громадськості.

Дорадчі служби разом з агроконсалтинговими фірмами та екстеншн-центрами є складниками інфраструктури ринку інформаційно-консультативних послуг у сільському господарстві. Нині в Україні сільськогосподарське дорадництво як система консультування виробників сільськогосподарської продукції не набуло належного розвитку. Мережа сільськогосподарських дорадчих служб ще тільки формується — цими послугами охоплено менш як 5% сільгоспвиробників [12].

Проведені теоретичні узагальнення щодо інформаційного забезпечення АПК дали змогу визначити такі недоліки: нестача інформаційних ресурсів, передусім ринкової й науково-технічної інформації виробничого призначення; основні інформаційні потоки містять помилки та не спрямовані на обслуговування виробничих

структур і населення; функціонування системи ґрунтується переважно на застарілих паперових технологіях збору, систематизації, опрацювання та поширення інформації й не забезпечує необхідної оперативності; не налагоджено контакти й не забезпечено обмін інформацією з міжнародними та національними центрами наукової, інформаційної й ділової активності в обсязі, якого потребують процеси структурних перетворень.

Отже, проведений аналіз щодо організації інформаційного забезпечення АПК України виявив, що основними суб'єктами, які формують інформаційний простір з питань сільського господарства, є Міністерство аграрної політики та продовольства України і створений при ньому Департамент науково-освітнього забезпечення та розвитку підприємництва на селі, НААН, наукові й освітні заклади аграрного профілю, мережа бібліотек, дорадчі служби, галузеві асоціації, Державна служба статистики України та УкрІНТЕІ. Сьогодні система інформаційного забезпечення АПК України не відповідає світовим реаліям. Одним із напрямів розв'язання цього питання є розроблення і впровадження нових та удосконалення наявних інформаційних систем, формування БД сільськогосподарської інформації, що дасть змогу науковцям та освітянам отримувати перевірені й актуальні відомості. Сучасні інформаційні системи повинні відповідати певним вимогам: бути функціонально повними, мати модульну структуру, підтримувати цілісність системи та забезпечувати захист інформації.

Список використаної літератури

1. Яхно К. Г. Напрями розвитку інформаційного забезпечення ринку аграрної продукції / К. Г. Яхно // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Економічні науки. — 2016. — Вип. 2. — Ч. 1. — С. 46—49.
2. Про прискорення організації біржового сільськогосподарського ринку : постанова Кабінету Міністрів України № 916 від 17.11.1995. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення 7.08.2017). — Назва з екрана.
3. Інформаційні ресурси та їх використання в агропромисловому виробництві : зб. наук. пр. / [редакційна колегія М. Ф. Кропивко, О. Д. Кирницький, Т. М. Стегура]. — Київ, 2000. — 504 с.
4. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р. : постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 № 1158 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 73. — Ст. 2715.
5. Самсонова В. В. Сучасний стан функціонування організаційно-економічного механізму поширення сільськогосподарських знань та інформації в Україні / В. В. Самсонова // Аграрна наука і освіта. — 2007. — Т. 8, № 5/6. — С. 138—142.
6. Звіт про діяльність Національної академії аграрних наук України за 2016 р. / упоряд.: А. С. Заришняк [та ін.]; Нац. акад. аграр. наук України. — Київ, 2017. — 548 с.
7. Якімова О. Ю. Формирование системы информационного обеспечения управления АПК в республике Мордовия / О. Ю. Якімова // Фундаментальные исследования. — 2004. — № 3. — С. 52—56. — Режим доступа: <https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=4689> (дата звернення 18.05.2017). — Загл. з екрана.
8. Про державну статистику : закон України // Відомості Верховної Ради України. — 1992 р. — № 2615-ХІІ.
9. Шенгерій Т. О. Інформаційне забезпечення інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств: аналітика макрорівня / Т. О. Шенгерій // Європейський вектор економічного розвитку. — 2013. — № 1 (14). — С. 202—207.
10. Жураковська Л. А. Щодо державної підтримки розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1521/> (дата звернення 08.08.2017). — Назва з екрана.
11. Мельникова Т. Н Роль ЦНСХБ СО РАСХН в інформаційно-бібліографічному забезпеченні НІУ і АПК Сибіри / Концепція інформатизації аграрної науки Сибіри. — Новосибірськ, 2003. — С. 26—27.
12. Елепов Б. С. Формирование и использование информационно-библиотечных ресурсов в обеспечении науки (на примере СО РАН) / Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : научно-практический и теоретический сборник / редкол.: А. С. Онищенко [и др.]. — Киев, 2000. — Вип. 1. — С. 76—84.

В статті розглянуто сучасне становище інформаційного забезпечення агропромислового комплексу України (АПК), представлена його структура і охарактеризовані основні елементи, а також приведені способи розповсюдження сільськогосподарської інформації.

The article deals with the current state of the informational support of the agroindustrial complex of Ukraine (AIC), its structure is presented and the characteristics of each of its elements are given, as well as the ways of disseminating information.

Надійшла до редакції 5 лютого 2018 року